

Fot. Karolina Zielińska

Nowa utopia i ostatni pozytywista

Sprawozdanie z XVIII Światowego Kongresu Socjologii
International Sociological Association w Jokohamie

FRANCISZEK CZECH
UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

sprawozdanie

W lipcu 2014 roku w Jokohamie odbył się XVIII Światowy Kongres Socjologii International Sociological Association. Był to zdecydowanie największy jak dotąd zjazd, tej założonej krótko po wojnie z inicjatywy UNESCO, organizacji zrzeszającej socjologów z całego świata. Wzięło w nim udział ponad 6 tysięcy prelegentów i wygłoszono prawie 9 tysięcy odczytów (wśród uczestników znalazło się 83 socjologów z Polski, co wydaje się znaczną liczbą, zważywszy, że cztery lata wcześniej w kongresie odbywającym się w znacznie bliższym Goteborgu wzięło udział 89 Polaków). Jak zazwyczaj bywa w wypadku tego rodzaju olbrzymich zjazdów, trudno uczestniczyć nawet w częściowej części wszystkich zaplanowanych sesji, paneli, grup dyskusyjnych oraz innych spotkań. Dość powiedzieć, że sama księga abstraktów liczyła niemal 1200 stron. Jest więc całkiem prawdopodobne, że kilkoro uczestników wybierających różne sesje napisałoby relacje z zupełnie innych kongresów (inna sprawa, że po kameralnym seminarium również może powstać kilka zupełnie różnych sprawozdań). Niemniej jednak przygotowania do kongresu, w tym wertowanie programu i wybór paneli,

w których chce się uczestniczyć, wystąpienia i dyskusje w trakcie zjazdu, a nawet z pozoru błahe sytuacje mające miejsce w czasie obrad, zachęcają do próby sformułowania ogólniejszej opinii o wielowątkowym, złożonym wydarzeniu, w którym się brało udział. Taki właśnie charakter ma niniejsza notka.

Wiele o Kongresie mówi jego temat – *Facing the unequal world: Challenges for Global Sociology*. Tak jak na poprzednich zjazdach, ramy tematyczne obrad zostały wskazane przez kierownictwo ISA, którego kadencja właśnie upływała. Kończący w Jokohamie przewodnictwo Michael Buravoy od dłuższego czasu propaguje program socjologii publicznej, w którym zasadniczy rdzeń stanowi właśnie odzwierciedlone w haśle kongresu badanie nierówności w kontekście globalnym. To nie przypadek, że dokładnie tak samo zatytułowana jak zjazd jest ogromna – licząca około 1000 stron – trzypięciotomowa praca zbiorowa wydana w 2010 roku pod redakcją Buravoya i jego współpracowników¹.

¹ Michael Buravoy, Mau-kuei Chang, Michelle Fei-yu Hsieh (red.), *Facing an Unequal World: Challenges for a Global Sociology*, vol. 1–3, Taipei, Taiwan:

Ale nie można powiedzieć, że temat kongresu został narzucony wbrew środowisku. Tendencją do uwzględniania kontekstu globalnego (nawet jeżeli badania koncentrują się na lokalnych zjawiskach) i uwypuklania problematyki nierówności można dostrzec w całej dzisiejszej socjologii, nie tylko na kongresie, gdzie, po części także z racji obranego hasła, zagadnienia te dominowały (choć nie zawsze musi tak być, o czym świadczy przykład ostatniego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w Szczecinie, gdzie obrady wręcz zdominowała tematyka miejska, mimo że w tytule zjazdu nie była ona wspomniana).

Nieco precyzyjniej zainteresowania prelegentów można poznać, analizując popularność poszczególnych komitetów badawczych (Research Committee – RC), do których prelegenci zgłaszali swoje wystąpienia. Najwięcej referatów, bo aż 328, wygłoszonych zostało w sesjach zorganizowanych przez RC32 Women in Society. Ponad 250 wystąpień wygłoszonych zostało jeszcze w trzech innych komitetach: RC04 Sociology of Education, RC06 Family Research, RC24 Environment and Society. Natomiast najmniej aktywnych uczestników, tylko 39, wzięło udział – co jest na swój sposób wymowne – w pracach Komitetu RC26 Sociotechnics, Sociological Practice. Za japoński akcent programu Kongresu można uznać, oprócz całego cyklu sesji poświęconych kulturze i społeczeństwu japońskiemu oraz imprez towarzyszących, znaczne zainteresowanie pracami Komitetu zajmującego się społecznym wymiarem katastrof naturalnych (RC39 Sociology of Disasters). Ta zupełnie nieobecna w Polsce subdyscyplina w Japonii ma długą tradycję,

którą – niestety – podtrzymują częste trzęsienia ziemi i katastrofy, takie jak w elektrowni atomowej w Fukushima w 2011 roku.

Słuchając wielu referatów można było odnieść wrażenie, że kluczowe zagadnienie nierówności jest rozumiane przede wszystkim na sposób ekonomiczny – jako rozwarstwienie poziomu dochodów. Podczas sesji plenarnych najdobitniej ujął to Göran Therborn. Ten pracujący w Cambridge Szwed był jednym z najbardziej aktywnych (cztery różne wystąpienia) i przyciągających uwagę prelegentów. W trakcie jednej z sesji plenarnych, w wystąpieniu *Stunting and Deadly – Effects of Inequality*, opartym na jego najnowszej książce *The Killing Fields of Inequality*, zaprezentował dane na temat liczby zgonów powodowanych nierównościami w różnych krajach. Stwierdził na przykład, że w krajach byłego Związku Radzieckiego „od restauracji kapitalizmu” w ostatniej dekadzie XX wieku zginęły z powodu nierówności 4 miliony osób. Problematyczność tego rodzaju mocnych twierdzeń (czy rzeczywiście można powiedzieć, że system, który powstał zaraz po rozpadzie ZSRR to kapitalizm; jak zostały wykluczone inne przyczyny zgonów niż nierówności w omawianym okresie – np. złe rządy albo korupcja?) nie została podniesiona w dyskusji. Można zrozumieć, że w trakcie krótkiego referatu nie są podane szczegóły metodologiczne i dlatego przydałaby się krytyczna analiza pracy, która w tytule porównuje nierówności społeczne do bestialskich mordów komunistycznych Czerwonych Khmerów.

Skoro było o niepostawionych pytaniach, to teraz o pytaniu, które padło na jednej z sesji plenarnych. Znamienna, jak sądzę, sytuacja miała miejsce po wystąpieniu filipińskiej profesor Emmy Porio, która omawiając nierówności ekonomiczne w Azji i sposoby radzenia sobie z nimi,

przywołała pracę Jeffreyja Sachsa *Koniec z nędzą*. Uczestniczka z Niemiec z niekrytym oburzeniem zadała pytanie, dlaczego w ogóle cytuje się prace człowieka, który swoimi radami pogrążył w kryzysie kilka krajów. Pytanie to zostało powitane sporym aplauzem. Na to Saskia Sassen, która miała wystąpienie w tej samej sesji (interesujący referat o społecznych konsekwencjach rosnącego zadłużenia współczesnych rodzin) stwierdziła, że zna Sachsa, ponieważ czasami natyka się na niego na uczelni, i zwróciła się protekcyjnie do Porio, że musi od niej jeszcze kilka rzeczy na jego temat usłyszeć, zanim zacznie go cytować. To również spotkało się z aplauzem. Innymi słowy: można odnieść wrażenie, że są autorzy, których cytować się nie powinno. W wypadku Sachsa dotyczy to nawet książki, w której wyraźnie zrywa on z neoliberalizmem. A przecież nawet te stare neoliberalne poglądy i rady Sachsa, jak to doskonale widać w Polsce, mimo niepodważalnych kosztów społecznych przyniosły też wiele pozytywnych rezultatów i z powodu swej niejednoznaczności stanowią interesujący temat do ważkiej dyskusji i gruntownych badań.

Mocnych oskarżeń neoliberalizmu, ale i kapitalizmu jako takiego, było znacznie więcej w salach podczepionego do ogromnego centrum handlowego ośrodka konferencyjnego. Choć oczywiście wiele, także krytycznych referatów, wymykało się ze schematu rytualnych oskarżeń. Sądzę, że znacznie ciekawsze i owocne byłoby zorganizowanie kilku paneli z udziałem zwolenników i przeciwników neoliberalizmu (albo debaty na inne tematy) niż jednostronna krytyka idei bez obrońców. Wydaje się, że z braku autentycznych debat – przynajmniej w trakcie największych sesji plenarnych i prezydenckich – broniły się zwłaszcza referaty w formie studiów

przypadków i przyjmujące ograniczone cele, w tym swoiste teorie krytyczne średniego zasięgu (np. krytyka lub omówienie konkretnego mechanizmu, a nie ogólna krytyka całego systemu). Tym bardziej, że nie odnotowałem jakichś przełomowych propozycji teoretycznych.

W trakcie głównych sesji zdecydowaną dyskusję ze szkicowanym tu, jak to kiedyś nazwałem, nowym ortodoksyjnym konsensusem² podjął w zasadzie jedynie Piotr Sztompka. W po raz pierwszy zorganizowanym panelu byłych przewodniczących ISA przywołał wysuwane już wcześniej w tekście *Another Sociological Utopia* zastrzeżenia wobec programu socjologii publicznej Burawoya zakładającej swoiste parytety dla socjologii spoza najbardziej rozwiniętych krajów³. Sztompka wyraźnie skrytykował też odejście od opisu zjawisk społecznych na rzecz ideologicznego zaangażowania socjologii. O tym, jak odosobnione było to stanowisko wśród najbardziej prominentnych socjologów, świadczyć mogły uwagi Burawoya, że Sztompka jest ostatnim pozytywistą i wygłaszając takie poglądy sam sobie kopie grób.

Sądzę, że przywołane wystąpienia dość dobrze obrazują nie tylko charakter obrad, ale i stan dzisiejszej socjologii. Trudno też spodziewać się w najbliższym czasie jakichś gwałtownych zmian. Świadczyć o tym mogą wyniki wyborów nowych władz ISA, które również odbyły się w Jokohamie. Przewodniczącą wybrana została Margaret Abraham – pochodząca z Indii

2 Zob. Franciszek Czech, *Koszmarne scenariusze. Socjologiczne studium konstruowania lęku w dyskursie globalizacyjnym*, Kraków: Wydawnictwo UJ, s. 161–171.

3 Por. Piotr Sztompka, *Another Sociological Utopia*, *Contemporary Sociology*, 40/4, 2011, s. 388–396. Zob. też Michael Burawoy, *The Last Positivist*, *Contemporary Sociology*, 40/4, 2011, s. 396–404.

profesor Hofstra University w Stanach Zjednoczonych, odwołująca się w swoich pracach do programu socjologii publicznej i zajmująca się problematyką gender, migracjami oraz kwestiami etnicznymi. Zastępcami zostali: Markus Schulz (także pracujący w Stanach Zjednoczonych), Sari Hanafi z Amerykańskiego Uniwersytetu w Bejrucie (Liban), Vineeta Sinha (Singapur) i Benjamin Tejerina z Hiszpanii. Warto też odnotować, że do szesnastoosobowego Komitetu Wykonawczego na kadencję 2012–2016 wybrana została przewodnicząca Polskiego Towarzystwa Socjologicznego Grażyna Skąpska. 👁

dr Franciszek Czech – socjolog i politolog, pracownik Instytutu Studiów Międzykulturowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest autorem monografii *Koszmarne scenariusze. Socjologiczne studium konstruowania lęku w dyskursie globalizacyjnym* (Kraków 2010). Ostatnio pod jego redakcją ukazała się antologia przekładów *Struktura teorii spiskowych* (Kraków 2014).

Afiliacja autora:

Instytut Studiów Międzykulturowych, Uniwersytet Jagielloński
ul. Gronostajowa 3, 30–387 Kraków
e-mail: franciszek.czech@uj.edu.pl

Cytowanie

Czech Franciszek, (2014), *Nowa utopia i ostatni pozytywista. Sprawozdanie z XVIII Światowego Kongresu Socjologii International Sociological Association w Jokohamie*, „Władza sądenia”, nr 3, s. 127–130 [dostęp dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: www.wladzasadzenia.pl